

Jaroslav Godun - Polish Institute, Sofia
Sabina Pavlova - Union of Translators
Mitko Novkov - literary critic

Emil Basat. For Poland - with Love. Bulgarian Voices in Polish Literature. Paradigma Publishing Press, 2018, 360 p.

Abstract: The new book by the researcher of Bulgarian translation Emil Basat is dedicated to Bulgarian Polonists. In a series of 19 portrait interviews the author attempts at outlining the paths of mutual familiarisation between Bulgarian and Polish culture. The main goal is to reveal the characters and personal stories of the translators and experts in Polish literature in Bulgaria, to trace the paths of development of Polish studies in Bulgaria and to reveal some of the secrets of the art of translation of each of the “protagonists” in his book. This is also a first attempt at telling the story of the translation of Polish literature in Bulgaria by means of portrait interviews, a story seen through the eyes of its interpreters in Bulgarian. The book is a valuable aid for Bulgarian Polonists as well as for everyone interested in the problems of translation.

Ярослав Годун – Полски институт, София
Сабина Павлова – Съюз на преводачите в България
Митко Новков – литературен критик

На Полша – с любов

Емил Басат. За Полша – с любов. Българските гласове на полската литература. Изд. Парадигма, 2018, 360 с.

На 6 ноември в Полския институт се състоя премиерата на книгата „**За Полша – с любов. Българските гласове на полската литература**” от **Емил Басат**. Публикувана от изд. **Парадигма**, с подкрепата на **Библиотеката на Полския институт в София**, в рамките на проект, посветен на 100-годишнината от възстановяването на независимостта на Полша.

Водещ на вечерта бе **Ярослав Годун**, директор на Полския институт в София. Предлагаме събитието репортажно.

Ярослав Годун: С голяма радост ви казвам: Добре дошли! в Полския институт на представянето на най-новата книга на **Емил Басат** „За Полша – с любов. Българските гласове на полската литература”. Премиерата е една от инициативите, с която отбелязваме 100-годишнината от възстановяването на независимостта на Полша. Добре

дошли и на преподавателите от университета „Адам Мицкевич” в Познан. Изказвам голямата си благодарност на първо място към Емил Басат, който направи интервюта с тези 19 изтъкнати български литературоведи, преводачи на полската литература на български език, както и на всички тях. Много ви благодаря!

Книгата е важна за полско-българските отношения. Понякога работата на преводача е незабележима, често не е оценявана по достойнство, но как и двете страни биха могли да се опознаят по-добре, ако го нямаше голямото изкуство на преводачите? Смятам, че това издание е малък паметник, издигнат на всеки от вас, паметник, който заслужихте и заслужавате да напомня за важната роля на преводачите. Бих искал да спомена **всеки един от героите на тази книга:**

Димитрина Лау-Буковска,
Благовеста Лингорска,
Божко Божков,
Магдалена Атанасова,
Иван Вълев,
проф. Боян Биолчев,
Вера Деянова,
Богдан Глишев,
Антоанета Попова,
Милка Костова,
Лъчезар Селяшки,
Силвия Борисова,
проф. Галя Симеонова - Конах,
проф. Калина Бахнева,
проф. Панайот Карагьозов,
проф. Правда Спасова,
проф. Маргрета Григорова,
Юлиян Божков
и д-р Камен Рикев.

Благодаря на **директора на издателство „Парадигма” г-н Живко Кушев**, благодаря също на Сабина Павлова и Митко Новков, които ще говорят за книгата, а така също и на актрисата Маргарита Хлебарова, която ще прочете откъси от творбите на полски поети в превод на български.

Книгата „За Полша – с любов. Българските гласове на полската литература” вече представихме за първи път преди месец на Международния литературен фестивал в Русе, но отбелязахме, че повече от героите в нея ще могат да присъстват на премиерата в София.

Много се радвам, че тук са представителите на Съюза на българските преводачи, начело с неговия председател проф. Иво Панов.

Емил Басат: По сценария, който изготвихме с Халина Кръстева, сега трябва да звучат стиховете на полски поети, преведени от героите на книгата ни. Тази книга е тяхна, на моите герои, не е моя. Без тях нямаше да стане възможна. Както и без любезното съгласие на пан Годун, пани Халина Кръстева и на Полския институт, които приеха идеята.

Сабина Павлова: Честит празник на всички поляци! Добър вечер приятели на Полша и на полската култура.

Едно признание в любов, направено по елегантен и искрен начин, особено пък, когато става въпрос за духовност, постоянен интерес и връзки, не би могло да бъде закъсняло. Напротив – за мене има нещо много приятно, че то се появява в момент, когато се чества юбилей от поредното възкръсване на народ, чийто химн започва с *Jeszcze Polska nie zginęła, Kiedy my żyjemy*. Това признание е направено от литературния журналист и историк на превода Емил Басат в неговата книга „За Полша с любов. Българските гласове на полската литература“.

„За Полша с любов“ е шестата книга с анкети с наши преводачи, която Емил издава. Тези книги определям като поредици, които са двете страни на един медал.

Едната поредица се оформя от книга първа и втора на „Преводът – лица и маски“. В нея анкетите разкриват личността на преводача в широк творческо-биографичен план.

Другата поредица се оформя от т.нар. от мене „двуезични интервюта“, защото са посветени на превод от определен чужд език на български и обратно. В тях макрорамката на въпросите, които Емил Басат задава на преводача, цели в отговорите читателят да види от преведеното другата, чуждата култура; възможност да намери и съизмери себе си; да добие необходимата доза самочувствие, добронамереност и възхита към другия.

С литературоведска вещина и познаване на преведената на български език полска литература, Емил Басат представя чрез анкетите си част от водещите съвременни наши преводачи. Това са 19 интервюта, 19 слънчеви лъча или лунни пътеки, които ни разкриват магията на общуването с другия, благодарение на силата на мисълта и емоцията, изразени със словото.

Първите си стъпки в превода, интервюираните правят след Втората световна война – във времето, когато Европа се разделя на две – Източна и Западна. И макар икономико-политически Полша и България да попадат в Източния блок, развитието на културата и изкуствата в двете държави като цяло се различава. Полша запазва утвърдените си традиционни линии. Именно тази разлика извежда две неща, които правят впечатление в отговорите на всички „герои“ в книгата: едното е магнетизмът, който още при първото съприкосновение на „героите“ с полската литература и култура ги запленива и покорява завинаги; другото е неусетната промяна в начина им на мислене, в погледа им към света. При това преводачите в основните си професионални занимания са доста различни: освен синхронни и консекутивни преводачи, филмови преводачи, преводачи на пиеси, те са и поети, литератори, езиковеди, учени, превеждащи както специализирана литература, така художествена и хуманитаристика.

Привличането се дължи на духовната свобода, която преводачите откриват в полските текстове. В полската литература те усещат романтична струя по-различна от българската, различен психологизъм и внимание към вътрешния свят на човека, някаква естествена нишка, водеща към философското. Това прави нашите преводачи по-отворени към света, по-разкрепостени и толерантни, освобождава ги от декларативност и шаблон в собственото им творчество и начин на мислене.

За привличането голямо значение има и срещата на нашите преводачи с друг тип култура. Друг тип отстояване на културата. От една страна, веднага се забелязва силното съзнание за демократичност у поляците, чувството за солидарност, за саможертва, както и качества за градеж, а не за оцеляване, в същото време – силна степен на йерархичност в полското общество. Тези особености на характера на полския народ и изразяването им в литературата, водят до особеното неуловимо присъствие на философията в текстовете. Споменатите линии на привличане, изразени в анкетите,

естествено са довели до хем традиционни, хем интересни и убедително мотивирани констатации за това, какво е преводът, какви са особеностите при превеждането на проза, поезия, филми, драматургия. Българските преводачи от полски, всеки посвоему, единодушно отправят посягащия към превеждането да проявява *самодисциплина*, упорство в непрекъснати справки по справочниците и *непрестанно следене на съвременната употреба и обогатяване на родния и на чуждия език*. Интервютата с тях ни казват, че превеждането на полска литература е утвърдило мнението им за културата като знание, разбиране и осъзнато владение най-напред на родния език, както и почит към наследеното от столетията.

Във всяко от интервютата читателят открива крилата фраза за това що е превод. Като например: „Преводачът е самотен бегач на дълги разстояния“ (В. Деянова); „Преводачът прави каквото може, а не бива да си позволява да прави каквото не може“ (Б. Биолчев); „Преводът е задочна партия шах между автора и преводача, която трябва да завърши с реми“ (П. Карагъзов). Има още, и още, все интересни констатации, споделен преводачески опит и културна информация. Тях всеки ще открие според своите интереси и занимания. Едно е сигурно: удоволствие е да се четат интервютата. Читателят като че лично влиза в диалог с преводачите. Всяко едно от интервютата обогатява духовния мир на четящия. Книгата е пътуване из страната на човешината у човека, което ни обнадеждава, че тя, човешината, е жива и ще я бъде.

Митко Новков: За Емил Басат можем да кажем, че има едно нещо, което изпълва душата му – преводът. Той е от хората, които се занимават с превод, и го правят самоотвержено, самоотдадено, себеотрицателно, от езика от който превеждат и на езика на който превеждат. Това е изключително важно, защото възможността да се докоснем до други светове и пространства на духа ни се дава именно и само чрез превода.

Затова Емил Басат е и толкова любопитен за това, каква е била семейната среда на преводачите. Там той „изръшква“ всичко, точно както се почиства градинка от плевелите – внимателно, на колене, пълзейки. Дори, ако щете, движейки се по същия начин, този Емил Басат, този Янко Музикантът на превода, и той, за да изкопчи всяка семейна тревичка и семенце, за да разбере защо този човек се занимава с превод, за да му е ясно какво подтиква човека към един чужд език. Разбира се, мотивите са различни. На мене ми направи впечатление онова, което казва Божко Божков, например: че полският го е намерил случайно, така както на Войчех Галонзка му се пада случайно да учи българска филология. Искам да кажа друго – как случайността си знае работата, за да насочи един човек там, където му е мястото, да го намести като дялан камък. И това е първото, може би много важното за книгата на Емил Басат. Второто е преводът – какво се превежда, как се превежда, как човек се справя с превода. И тук ми направи силно впечатление онова, което казва Магдалена Атанасова – то се отнася до автор, в когото съм влюбен – Бруно Шулиц. Тя казва, че от текстовете му се чувала музика. Но аз твърдя, че той е автор, който е смогнал, и това е може би уникален случай в световната литература, да вкара всичките пет човешки сетива в текст. На български е предадено по уникален начин. Тя се стъписва и разказва, че е решила да започне да превежда дума по дума, едно по едно изречение, буквално, без изобщо да я интересува какъв е смисълът, който се получава. И като прочела откъса, смисълът си изскочил сам. Прозрението за начина да се влезе в текста – може да стане по най-различни пътища. С директна плахост или с плаха директност. Третото, което е важно за нашия „Янко“, е да разбере какво е за преводачите самата Полша. И чрез тях, и благодарение на тях, да разбере

какво е Полша за нас, българите. „Силата на вкуса” на Збигнев Херберт за мене е „полското стихотворение за българската литература”. Неслучайно е избрано заглавието на книгата „За Полша – с любов”. То играе с едно друго ключово заглавие на книга и филм – „На учителя – с любов”. Аналогията е търсена, не знам дали съзнателно или не.

Емил Басат: – Заглавието се роди съвсем спонтанно, без да е търсена каквато и да е аналогия.

Митко Новков: – Винаги съм го казвал: защо сме ние критиците? За да обясним на тези автори какво са написали или са искали да напишат. В книгата има невероятно много цитати, които могат да бъдат изведени като мото. Богдан Глишев казва: „Полша е всичко това, което не сме ние.” Боян Биолчев: „Ако не бях заминал за Полша щях да съм категорично друг човек”, а Магдалена Атанасова: „Полша винаги е била моята духовна родина”. Много са тези признания в любов към Полша, полското, полската литература и култура в книгата. Четвъртото е нещо, което можем да наречем сравнение или да решим, че е някаква компаративистика, то е сравнението между българското и полското във всякакви посоки – ментални, културни, литературни. Тук голямото говорене и голямото споделяне на преводачите е за амбициите, за това какво отсъства при нас. Аз много обичам този дискурс – този начин на говорене: какво на нас ни липсва, какво не ни достига. А защо го обичам? За да го опровергам. Не е вярно проф. Спасова, че ние нямаме абсурд. Като вземем диаболистите, Радичков, Станислав Стратиев, можем да спорим.

Божко Божков казва нещо много хубаво за поляците, което ние трябва да отнесем и към самите себе си: „Що се отнася до поляците, те ценят хората по това дали са патриоти и дали обичат собствената си страна. Подмазвачи и чуждопоклонници не уважават.”

Завършвам с това, че тази книга е за любовта, за Полша, и за това, как с Полша, през Полша, чрез Полша, зад Полша, може да се обича България.

(Актрисата отново чете от стиховете – Юлиан Тувим – из „Бал в операта”).

Ярослав Годун: Благодаря на г-н Митко Новков и на актрисата. А сега бих искал да дам думата на директора на издателство „Парадигма” г-н Живко Кушев.

Живко Кушев: Искам да благодаря на проф. Правда Спасова затова, че с нея започна нашата връзка с Полския институт. И това беше едно хубаво начало. След нейния (Роман) Ингарден ние продължихме с още няколко книги и след известно прекъсване сега сме доста на тази полска тема. С проф. Калина Бахнева имаме голяма борба да направим нещо много сериозно и се надявам скоро да имаме повод отново да се срещнем и за нейната книга.

А сега за повода по който сме се събрали тази вечер. Аз по принцип съм физик и досега малко продължавам да се занимавам с физика, макар че повече от 20 години съм издател.

Издали сме над 500 книги, но по-точна книга от тази, едва ли може да се намери – такава книга, на която заглавието и съдържанието вътре да е не 100, а не знам колко процента в съответствие – няма. Тук беше казано, че е обяснение в любов. Действително това обяснение е на всяка страница, на всеки ред буквално. В този смисъл книгата много ми допада именно заради точността в нея. Ако погледнем малко по-фриволно на дефиницията на понятието парадигма, тази книга попада много точно в

нашата област, защото парадигмата е нещо (не говоря във физиката и философията), което е постоянно, което стои зад нас и постоянно присъства. Изглежда уважението между двата народа, съдейки и от тази книга, но и от много други примери, взаимното разбиране и обич присъства непрекъснато, без никакви кризи и каквито и да било ексцесии.

Точно заради това на нас като издателство книгата ни пасва, макар че играхме по-скоро техническа роля, поради прекрасната предварителна работа на Емил Басат. Искам да благодаря за радостта на всички хора, които са вътре в книгата, които са направили възможна книгата на Емил Басат, и, разбира се, на Полския институт за тази радостна вечер. Благодаря!

Ярослав Годун: А сега, героят.

Емил Басат: Аз не съм герой. Герои са героите на моите книги. Пак ще повторя – без тях тази книга, както и всички мои книги, просто нямаше да ги има. Аз имах щастието да открия преди 40 години с какво трябва да се занимавам. Разбрах, че трябва да правя интервюта с преводачи и българи. И повече от 40 години правя само това.

Защо? – Защото всеки един от моите герои заслужава отделна книга.

Защо аз се занимавам с личната история на човека? – А с какво друго да се занимавам? Какво е човекът, ако не е личната му история: защо той е станал такъв, как се е формирал, кои са били родителите му, бабите, дядовците, откъде е тръгнал.

Основният въпрос – кой съм аз и защо съм такъв, винаги ме е водил. Искях чрез тях да разбера и самия себе си, защото чрез всеки от тях аз откривах отговори на въпроси, които сам съм си задавал през целия си съзнателен живот – за несъзнателния, не знам.

Искам да благодаря на всички мои герои, които се съгласиха да участват в тази наша книга – отново повторям – това е *нашата* книга, не е моята книга.

Искам да благодаря на моята съпруга и редакторка Елена Каменова, която, за съжаление, отсъства, която е неизменен редактор на всичките ми книги, която понася търпеливо всичките ми идиотии, глупости, нерви и мании.

Искам да благодаря на моята снаха Надежда Георгиева, която е графичен дизайнер, благодарение на която книгата има този вид.

Искам да благодаря на моето семейство.

Искам да благодаря и на колегите от Съюза на преводачите, начело с председателя на Съюза Иво Панов, професор отскоро, за което отново го поздравяваме, на колегите от УС на СПБ – Невена Панова, Аглика Маркова, Тодорка Минева, Сабина Павлова и всички преводачи.

Наистина тази книга е направена с огромна любов. Тя нямаше да стане възможна, ако не беше първо унгарската ми книга „Българо-унгарски двуглас“. Когато я показах на Ярослав Годун, той каза: А, и ние искаме такава книга!”

Като се събрахме с Ярослав и Халинка – благодаря на целия полски екип – и на Халинка, и на Светла, и на Мая, и на всички работещи тук за това, че приеха това като своя кауза и заедно направихме списъка. Онова, за което се извинявам е, че тъй като книгата много набъбна, трябваше да правим селекция на имената, включени в нея – както се казва, „късахме от сърцето“. Но имаме тайна идея с Ярослав – да направим още една книга – защото останаха поне 19 имена от списъка ни, които задължително трябва да влязат в такава втора книга – това са хората от младата генерация, ученици на

Калина Бахнева, на Боян Биолчев, на Панайот Карагьозов и на Маргрета Григорова. Расте една невероятно талантлива генерация.

За мене бяха откритие личностите на Магдалена Атанасова – изумителна жена, Антоанета Попова и невероятния Камен Риков – съученик на моя племенник от Класическата гимназия, абсолютен духовен аристократ, който в момента в Полша прави невероятни неща за българистиката.

Удоволствие беше запознаването ми с повечето от преведените от моите герои книги. Както знаете, аз никога не сядам да правя интервю с преводач, чийто превод не съм прочел. Иначе просто няма база за разговор. И това са няколко хиляди изчетени страници. Удоволствието беше изцяло за мене, защото открих толкова много нови светове.

Но най-поразителни са хората – претворили големите полски автори на български. И за това моят поклон е към тях! (ръкопляскания)

Ярослав Годун: За тази книга говорихме с Емил преди почти три години и много се радвам, че стигнахме до края. Така че вече мислим за още една. Когато пристигнах за първи път в България, бе радостно да науча за онези, които са работили преди мене. Беше абсолютен шок, колко много хора превеждат полска литература на български. Това е нещо невероятно! Трябва да ви кажа, че съседката ви Румъния има три пъти по-малко преводачи от полски, отколкото вие, тук в България. И затова нисък поклон от Полския институт към вас, българските полонисти, защото без вас, полската култура няма как да стигне до другите хора, които искат да обичат и да познават нашата страна. Моля заповядайте, сега искам да дам думата на някой герой от тези 19 в книгата.

Проф.Боян Биолчев: Днес имах лекции с магистранти в програмата „Преводач-редактор”. И два часа говорихме за превода. В този курс има завършили към 8-9 бакалаври от осем-девет езика. И за съжаление – нито един полонист. Или за радост. Защото полонистиката, която е моето интелектуално гнездо, така както Полша ми е интелектуална родина, е подготвила начина на мислене на своите възпитаници в практичен план, употреба на езика, дълбочина, усвояване на езика, смелостта да говориш този език или да го превръщаш в български адекват. Така че, това са нещата за които говорих днес пред магистрантите.

Безкрайно съм благодарен за поканата. Измъчих Емил – аз съм последният, който си даде интервюто. Никой не ме е гонил така, накрая просто ме засрами и направихме разговора. Това достатъчно ли е? (смях в залата)

Честито за тази книга. Радвам се, че има пълна зала и че в цялата зала не виждам нито един поглед, който да не разбира за какво става дума.

Емил Басат: Благодаря на Боян. Искам да кажа още нещо. За цялата си издателска практика – повече от 30 години – такъв издател досега не съм имал. И се надявам отново да работим. Понеже стана дума за втора книга, Галя Конах и Камен Риков поеха моята идея да направим една огледална книга – с полски българисти. И тогава картината ще стане вече пълна. Идеалният вариант е да бъде и на полски. Така че Живко Кушев да се готви. При друг издател повече няма да отида. Такава любов към книгата, такова професионално отношение не съм срещал – и то на един атомен физик. Виждам, че и Божко Божков намира да каже нещо, подтикнат от пан Годун. Искам да благодаря на доайена на полонистите в България Божков и на неговия син, Юлиян

Божков, който бе едно от откритията ми и с когото също направихме едно чудесно интервю за нашата книга.

Божко Божков: Много народ! Кога се събрахте толкова много хора?

Като един от най-дългогодишните преводачи от полски, аз съм не толкова литературен преводач, колкото, както ме водят, държавен и правителствен преводач, преводач на два строя. Питали са ме, как така през втория строй не са ме изхвърлили? Казах, че съм оцелял първо, защото съм най-добър в професията и второ, никога не съм бил, както казва Михаил Ром „възторжен дивак” в един от филмите си под това заглавие. Винаги съм бил против простотиите в социализма и щуротиите в капитализма. Не мога да се идентифицирам точно нито към едното, нито към другото управление.

Искам да кажа някои неща за превода. В интервюто, публикувано в книгата, казвам, че преводът е велико изкуство. Действително, представете си, че в нашата леко смахната държава, някой леко смахнат политик дойде на власт и каже, че се забранява преводът на територията на Република България. Какво ще последва? Не може без превод! Независимо, че сега всичко се е юрнало да учи английски и че както четох някъде в полската преса след 50 години целият свят ще говори само английски. Може и така да стане. Обаче никога не би могъл един народ, една националност да се изрази най-пълно и да се представи най-добре, ако не говори на собствения си език. Защото при различните народи има различни неща – има дума шляхта, има дума: потури, зевзеци, серсем, хайван, които, ако не ги произнесеш на собствения си език, никой никога няма да почувства истинската сладост, съвършенство и сила на чуждия език, особено когато се отнася до критика, до вицове. Защо има непреводими вицове – защото не може да се преведе. Така че, каквото и да говорим, преводът ще си остане винаги и преводачи ще има винаги.

Ярослав Годун: Последни думи от Емил Басат за тази вечер.

Емил Басат: Ще ви прочета стихотворението на Ян Твардовски – един изключителен поет, „Да побързаме”. То е от книгата „Време без сбогуване” и е посветено на Анна Каменска, в превод на Димитрина Лау-Буковска:

Бързайте да обичаме хората, тъй бързо си отиват
ще останат от тях обувки и глух телефон
само маловажното като крава се влачи
най-важното е толкова пъргаво че става внезапно
после тишина нормална, тоест съвсем непоносима
като чистота родена най-просто от отчаянието
когато мислим за някого останали без него

Не бъди сигурен че имаш време – сигурността е несигурна
тя ни отнема чувствителността като всяко щастие
идва едновременно като патос и хумор
като две страсти винаги по-слаби от една.
Тъй бързо си отиват замлъкват като дрозд през юли
като звук малко нестроен или сдържан поклон
за да виждат наистина затварят очи
макар че по-голям риск е да се родиш отколкото да умреш
обичаме все недостатъчно и постоянно закъсняваме

Не пиши за това много често а пиши веднъж завинаги
и ще бъдеш като делфин кротък и силен

Бързайте да обичаме хората тъй бързо си отиват,
а тези които не си отиват не винаги ще се върнат
и никога не се знае когато говорим за любовта
дали първата е последна или последната първа.